

ПРИКАЗИ И КРИТИКА

Čurić D-r Hajrudin, *Metodika i tehnika pisanja referata i domaćin radova iz istorije. Zavod za izdavanje udžbenika — Sarajevo 1965, str. 67*

Во рамките на едицијата „Наставна библиотека“ на Заводот за унапредување на школството на СР БИХ, а во издание на спомнатиот завод, нашиот наставник — историчар има можност да се запознае со трудот на Д-р Х. Куриќ, кој се однесува за една мошне значајна тема, која сè уште ги преокупира наставниците и учениците во училиштата од втора степен.

Со него авторот си поставил главно две задачи: да ги упати учениците на методите, техниката на составувањето реферати во рамките на т.н. изборна настава по историја, од една и на домашните задачи за завршниот (матурски) испит од друга страна.

Со оглед на фактот дека поголемиот број на нашите ученици сè уште тешко се снаоѓаат во компонирањето и обработката на овие задачи, како од објективни, така и субјективни причини, — макар што оваа брошура, главно, е наменета за т.н. „изборна настава по историја“ — сепак, таа ќе биде добродојдена за **нашите ученици и наставници во упатството во методите и техниката на изработувањето на домашните матурски работи по историја**. Ова дотолку повеќе, што на многу наши советувања и семинари, како и во анализите, посветени на сегашниот начин на полагањето и изведувањето на матурскиот (завршниот) испит, а посебно на проблемот на спомнатите домашни работи по историја, доста беше речено за досегашните слабости, за негативните и позитивните искуства, за лошиот квалитет на домашните матурски работи и нивната одбрана и сл., а исто така, се

донесувани додуша и корисни заклучоци, меѓутоа, досега, нашите наставници не добија доволно поцелосни и конкретни совети и упатства, по однос упатувањето на учениците како треба, односно како не треба да се работи и составува домашната матурска работа по историја. А оваа брошура токму има предности што авторот имал очевидно намера: посестрано и поконкретно да одговори на својата поставена задача и амбиција во овој свој труд, тргнувајќи од објаснувањето на психолошко-дидактичките аспекти на сè до давање конкретни примери на изработувањето на домашните матурски работи.

И самиот автор образложувајќи ги побудите за пишување на овој труд, поаѓа од констатацијата дека „голем дел на училишните библиотеки не располагаат со доволен број дела од стручна литература“. Тоа нешто го отежнува изработувањето на домашните работи за завршните испити.

Поради тоа наставниците се принудени да ги упатуваат учениците да работат односно да бараат потребна литература за изработка на домашните работи во другите библиотеки.

Така, наспроти должноста на предметниот наставник и училиштето, како основни помошни фактори на кои треба да се ослонуваат младите абитуриенти во оваа своја работа, тие се обично немоќни и често оставени сами на себеси, принудени се да ја бараат помошта мимо својот наставник и надвор од училиштето, од други лица, институции и сл.

Воведувањето на ваквиот (по содржина и форма) завршен испит во училиштата од втора степен, ги затече нашите училишта и наставниците неподготвени, како во поглед на снабде-

носта на библиотеките на овие училишта со погодна литература, така и во поглед одредената стручна и педагошко-методска подготвеност на наставните кадри, посебно за оспособувањето на матурантите и пружањето на помош во изработувањето на домашните матурски задачи.

Во секој случај, појавата на оваа мошне корисна брошура е секако за поздравување, дотолку повеќе што истата, според авторот, покрај нејзината основна намена за учениците од III-те и IV-те класови на гимназиите со која истите се упатуваат во основните методски и технички совети за пишување на реферати и домашни работи по историја за полагање на завршниот испит, — туку упатствата во овој прирачник ќе можат да бидат од корист и на студентите кои студираат историја било на педагошките академии или на факултетите.

Во делот „Услови за постизање успеха у раду“, авторот се задржува на неколкуте, според него, битни педагошко-психолошки предуслови за успешно извршување на училишните и воопшто животните задачи кај младите луѓе. Така, тој најнапред се задржува на **значањето на творечкиот труд**, поучувајќи дека младите луѓе треба да бидат свесни дека трудот, не само што го изградил човекот, туку е тој „голем закон на човештвото“. При тоа нагласува оти „**без творечка работа нема ниту наука ниту успеси, ниту пак радости и среќа во животот**“, укажувајќи дека покрај воспитувањето на правилниот однос и љубовта кон трудот, младите уште во училиштето треба да се упатуваат и да им се помогне за да ја знаат **методиката на самостојната работа**.

Но, тоа може да се постигне со **воспитувањето на волјата** без кое, не е можно да се создаваат постојани и позитивни навики. Тоа е според авторот, втор услов за постигнување успехот во работата. Третирајќи ја во случајов волјата како „способност за поставувањето на целите и нивното извршување“, авторот е сосема во право кога тврди дека не е доволно да се постави само целта, туку за да се дојде до неа, треба, покрај совладувањето на многуте пречки, самиот актер (субјектот) да биде вооружен пред сè со доволно знаења, а посебно од онаа научна област од која во конкрет-

ниов случај, ќе ја работи темата. На ова место авторот се обраќа директно кон младите со следниве зборови: „**од раната младост удрете цврсти темели на своето образование со добивањето на знаења**“.

Авторот, понатаму, му дава приличен простор на наредниот услов: на **хигиената на телото** и на **фискултурата**, давајќи конкретни упатства за редовни вежбања, како и на **планирањето на работниот ден**. По однос на последново авторот инсистира учениците да ги распоредат своите сили, способности и времето, редовно планирајќи ги претходниот ден, утрешните 24 часа за работа, за интелектуално образование, за забава и одмор. Учениците треба да го имаат предвид следново од 24-те часа: 8 треба да поминат во спиење, наредните 8 часа за училиштето, за јадење и за одржување на личната хигиена, а останатите 8 часа за работа, одмор и за забава. Авторот на ова место ја истакнува познатата изрека: „**времето секогаш плаќа (наплатува) доколку некој ќе знае да го искористи како треба**“, а спротивно на тоа: „**мрзливоста е мајка на порокот и на неспособноста**“.

На учениците и воопшто на младите луѓе им е потребен стремеж кон сè **поарно и сè поусовршено** и поголема **доследност во прибирањето на знаењата**, цитирајќи гизборвите на рускиот научник Иван Петрович Павлов „... да се биде строго доследен во добивањето со знаењата“, претходно да се „**проучат основите на науката**“ пред обидите за искачување на нејзините врвови“ и сл.

Во вториот дел од овој свој труд под наслов „**Како се подготвува и пишува по историја**“, авторот се задржува најнапред на прашањето на „**избор на темата**“, како еден „од најважните фактори... од кој зависи и успехот во целокупната работа. Според него, при изборот на темата најнапред треба да се има предвид „општиот интелектуален и културно ниво“ на ученикот, неговите диспозиции, индивидуалните особини, знаењата и индусот према трудот. Затоа при изборот на темата, неопходно е наставникот во оваа смисла да го познава секој ученик, за да знае, да оцени, дали му одговара темата што ја одбрал за работа. При тоа најдобро е при изборот на темата да постои договор помеѓу

ученикот и наставникот, да се постигне еден вид „заедно спогодување“.

Откако ќе се изврши изборот на темата, ученикот треба да добие упатства од наставникот како да се служи со изворите и литературата, ќе разбере во што се состои неговата задача, на што треба да обрне најголемо внимание, на што да наблегне, во кои рамки треба да се движи темата. Авторот потаму подвлекува дека во целокупниот тек на работата ученикот треба да биде во контакт со наставникот. (стр. 12).

Понатаму, на кандидатот (ученикот) се препорачува да си состави ориентационен план за работа врз темата кој треба да биде еден вид потсетник, во кој се внесува список (индекс) на работи кои задолжително треба сукцесивно да се извршат. Така на пример, во потсетникот треба да се внесе список на книги кои треба да се пронајдат и прочитаат, потоа, која библиотека, архив или музеј треба да се посетат, со каков материјал ќе треба најнапред кандидатот да се запознае, кон која личност ќе треба да се обрати истиот за да се дојде до извесни информации, податоци и сл.

Мошне добри, а секако и највредни во оваа смисла се советите како треба да им се приоѓа и како треба да се користат изворите и литературата, како основа за обработка на тема по историја. При тоа не смее да се биде роб на она што е печатено, зашто сето не мора да биде и вистинито. Во науката — подвлекува Куриќ, единствен авторитет е вистината кон која треба да се стремиме и „кога сте ѝ на дофат, и кога ја запознаете и усвоите, знајте дека сте на прав пат кој што ќе ве доведе до целта“. (стр. 13). На ова место се наведуваат и зборовите на еден професор од Кембриџ: „Не верувај додека сам не си истражувал, настојувај твоите расудувања (ставови) да бидат токму твои, сопствени...“ и покрај тоа што тие можат да бидат спротивни со другите автори и писатели. Ова учениците секако треба да го имаат предвид во својата натамошна работа и при своето изградување, зашто историјата како наука има за задача да ја „пронаоѓа и изнесува вистината“. (стр. 13).

Во книгата сосема правилно се одбележува дека нашиот ученик од училиштата од втора степен ги нема по-

требните способности (знаења на странски јазици, класичните јазици и др.), за да ги чита документите кои се пишувани на различни јазици. Затоа ученикот треба да се ориентира на користење на оние документи и литература кои се пишувани на нашите јазици и тоа предимно од нашата најнова историја. Авторот правилно упатува дека само со помошта на подготвениот наставник ученикот би можел да врши анализа на постари историски извори.

Д-р Хајрудин Куриќ дава корисни совети, по прашањето на „Користење книги од библиотеките“, нагласувајќи дека учениците се должни најнапред да побараат материјал — литература за својата тема во училишната библиотека и доколку тие не располагаат со бараните книги, тогаш треба да се обратат до општинските и републичките библиотеки, библиотеките и на другите установи, при тоа посебно се укажува на постоечкиот систем на позајмување книги помеѓу библиотеките во нашата земја кој ѝ овозможува на секоја заинтересирана странка да дојде до саканата книга. Но за да се дојде до книги во било која библиотека, ученикот треба да ги знае основните податоци за препорачаната книга (Презиме и име на писателот, насловот на делото, местото и годината на изданието) според кои таа ќе се бара во библиотечната картотека, за да се дојде до нејзината сигнатура под која се води книгата во библиотеката.

Мошне се добри и практични советите за начинот и техниката на „Земање податоци од книгата“ (стр. 15 — 16). Имено, пред да се пристапи кон таа работа, треба да се забележи презимето и името на писателот, насловот на книгата, местото и годината на изданието, а доколку се работи за некоја статија, објавена во списание, тогаш покрај името на писателот и насловот на статијата, треба да се наведе и називот на списанието, свеска; или број, местото и бројот на издание. Кога е книгата веќе во рацете на ученикот, таа треба најнапред внимателно да се прегледа, за истиот да се запознае со нејзината содржина, со поглавијата, прилозите, илустрациите и др.; тогаш, според авторот, треба да се чита во целина или делумично, со оглед на она што најмногу ѝ одговара на одобрената тема за домашна работа.

Во текот на читањето од книгата се земаат податоци со означување на страницата, односно страниците на кои се тие дадени, печатени во книгата. Податоците можат да се прераскажат, да се скицираат или цитираат, при што цитираното мора да се означи со наводници. Податоците и цитираното се означува во концептот, а подоцна и во текстот на домашната работа, обично со број, со тоа што под истиот број се наведува во белешките од каде е земен цитатот односно прераскажаното. Белешките треба да се испишуваат на посебно место како „би можело подоцна да се средат и усогласат според главниот текст и средени да се отчукаат на машина за пишување. Овие белешки најчесто се означуваат по реден број, почнувајќи од број 1. Секоја белешка треба да се состои од името и презимето на писателот, насловот на делото (статистиката) местото и годината на изданието и страниците на книгата (списанието) „од каде се зема мислата или податокот“.

Авторот, на таму, инсистира учениците да се навикнуваат на „активна критичка работа“ при читањето т.е. при проучувањето на материјалот, при што е од посебна важност согледување разликите во мислењето на поедини писатели за едно исто прашање, за настан и сл. При тоа ученикот ќе ги покаже своите способности на расудувањето, ако во својата работа „цитирајќи ги разликите и давајќи — доколку е можно, свои судови и мислења“ (стр. 17). На истата страна, се даваат поопределени упатства за „правење на изводи при читањето“, при што правилно се укажува дека „техниката на читањето зависи од индивидуалните навики, диспозициите и искуството“. Изводи можат да бидат буквални или во вид на прераскажување или скицирање. „Од она што е битно за темата, треба да се прават пообемни изводи.“ (стр. 18).

Преминувајќи на техниката на правeње на изводите, Куриќ препорачува да се пишува само на едната страна на концептот, како подоцна одделни делови од концептот би можеле да се сечат а да се средуваат со останатиот текст на изводите (исписите).

Исписите треба да се пишуваат на одделни ливчиња на концепт-хартија во големина од 1/4 од табакот, што

се покажува како практично на класифицирање, вметнување и за поврзување со другите исписи.

„Сите исписи (изводи) кои се во врска со темата, треба да се поврзуваат меѓусебно, средуваат по фасцикли (папки) или пликони (коферти). Она за што ученикот не е сигурен дека „е во врска со темата, но претпоставува дека би можело подоцна да послужи“ треба да се одделува во друга папка (плик). Фасциклите (папките) или пликоните треба да се обележуваат со броеви, работни наслови или со други знаци.

Преминувајќи на планот за пишување на работата“, авторот најнапред укажува дека кон неговото изработување се пристапува дури откако се приспособе односно среди смот материјал, откако се извршени изводите“. За планот треба најнапред да се размислува и откако стане јасно по кој ред ќе се изложува материјалот, дури „тогаш треба да се **разработи планот**“ и по него да се отпочне да се пишува. Но веднаш потоа учениците се предупредуваат дека макар што планот го определува патот по кој треба да се оди, сепак не ќе може да се пишува без поправки и преработувања. Тоа не е никакво зло, вели Куриќ, зашто „техниката на пишувањето мора да се учи.“ (стр. 19). При изработката на планот и при пишувањето на темата секогаш да се има предвид: **придржувањето кон темата.** Вашата мисла треба постојано да се развива кон одговорот на темата.“ (стр. 19). Планот, а и задачата ги има своите **основни делови: Увод, изложување (обработка) на темата, заклучок (заклучоци)** и на крајот, посебно список на литературата.

Покрај правилната констатација на авторот дека квалитетот на трудот зависи од многу фактори (од собраниот материјал, интелектуалните способности на оној што го пишува, од неговиот однос спрема работата, од сфаќањето на должноста и одговорноста, од уредноста итн.), авторот укажува и на некои типични грешки од страна на учениците во спомнатите делови на домашните работи или рефератите. Така на пример, место уводот да претставува **пристапување кон темата**, тој е обично преопширен, а во обработката на темата, место „доследното изложување“ на темата и „логичното

развивање, поради тоа што на кандидатите им е тешко, критички да изложуваат бидејќи не ја совладале доволно литературата, тие се изгубат во неа, така што „таа овладува со нив“. На тој начин тие најчесто грешат што не умеат од литературата да го извлекат битното. „Таквите недостатоци“, вели авторот, „можат да се отстранат со трпелива работа, со читање, со проучување и со вежби“ (стр. 20). Оттука најчесто произлегува и една, исто така негативна појава: натрупување на дитати. „Треба да се цитира она што е потребно...“ (стр. 20). Во оваа смисла Куриќ, се обраќа до учениците со зборовите: „Имајте на ум дека најпрегледни се оние задачи (трудови) во кои се гледа што е земено од литературата, а кои се сопствени мисли на оној што го ја напишал задачата (трудот)“ (стр. 20).

Понатаму, за да би дошол кандидатот до логични заклучоци врз основа на изложеното и обработениот сопствен материјал, се препорачува, пред составувањето на заклучоците, внимателно да го прегледа и прочита целиот свој состав. (стр. 20).

На крајот на работата, треба да се изработи список на литературата со која се служел кандидатот (ученикот) при изработката — составувањето на трудот (работата).

Мошне се успешни и корисни конкрегитни упатства на авторот за „Литерарното оформување на трудот“, она што фактички недосасува во домашните матурски работи. При тоа ги истакнува следниве негови укажувања: „Без познавањето на јазикот и правописот нема писменост, а без писменост нема ниту научна работа“. А на стр. 23, тој го подвлекува следново: „Не манипулирајте никогаш со поимите кои не ги познавате сосема точно и кои не ви се потполно јасни. Ако на пример, не знаете да ги разликувате: епохата од периодот, културата од дивилзацијата, конгресот од конференцијата и сл., потрудете се тоа што побрзо да го сфатите и научите. Не употребувајте странски зборови и изрази таму каде не им е местото и кои не ги разбираат. Побарајте помош во енциклопедните, лексиконите и речниците за странски зборови и изрази...“

Со подразделот „Техничко оформување на работата“, во кој се инсистира и упатува на педантно извршу-

вање на завршната фаза на работата, (од нејзиниот преглед и корекција на текстот, чукања на машина, оформување на насловната страна и начинот како се обележуваат и средуваат прилозите во вид на илустрации, фотографии, цртежи и сл.), авторот го завршува првиот дел од книгата.

Мошне е функционален и II-от дел на овој труд: „Примери од обрасци“ во кој се даваат примери, како изгледа план на една тема по која се работи домашна работа, како се цитираат мисли, ставови, податоци што се земен од литературата, како се во списокот на изворите и литературата наведуваат делата што се користени за изработка на домашната работа или на рефератот по исотрија. И овде авторот дава корисни совети за изработување на овие планови, особено за да се навикнат учениците „на ред во излагањето“, за рамномерната поделба на пишаниот материјал и сл. Посебна вредност имаат и практичните совети за изборот на теми за завршниот испит при што авторот укажува изборот да не се обавува на брзина, туку уште во почетокот на наставната работа, да се има предвид претходно даваните теми, такашто изборот на тој начин ќе биде порационален и контролиран, при што ќе се спречува недоволениот начин на изработката на темите. Авторот наведува дека при предлагањето на темата од страна на ученикот, последниов е должен дури и да ја наведе литературата „која одговара и која му е позната на наставникот“. Во случај ако наставникот не ја познава литературата која ја предложува ученикот, пред да биде усвоена, темата, наставникот ќе ја прегледа и ќе реши дали одговара по содржината и идејната вредност“ (стр. 39). Авторот е во право кога вели дека за секоја тема неопходно е да се одбере „најприкладна литература“.

Овде Куриќ се запира на прашањето за контактирањето помеѓу наставникот и ученикот во текот на изработката на домашната работа, напомнувајќи дека ученикот е должен „да го запознава наставникот со поедините фази на својата работа“. На тој начин, „наставникот ќе може да ја прати работата на ученикот и спрема потребата да ја насочува“. На тој начин ќе се одбегнуваат и нема да се случуваат поголемите грешки и пропусти“, а нај-

честа форма на соработката помеѓу наставникот и ученикот е консултацијата, која треба да се одржува според утврдениот распоред, закажуван еднаш или двапати неделно.

Покрај истакнатите позитивни вредностите на трудот на Д-р Хајрудин Куриќ, наш впечаток е дека по оваа проблематика ќе треба уште да се пишува, зашто нам ни се чини дека овој проблем сè уште треба да се разработува на научни, а не на административни основи — особено по прашањето што треба да се бара, што треба да покаже и даде нашиот просечен матурант со изработката на неговата домашна работа и при нејзината одбрана на завршниот испит. Зашто нам ни се чини дека и во трудот на спомнатиот автор има одрдени претенциозности, при што се инсистира и на научни резултати или оценки на научната литература од страна на кандидатите — матурантите, при изработката на домашните работи. Така на пример, ако би пошле од фактот дека постои недостиг и од погодна и достапна стручна литература за овој вид домашни работи и реферати — наменети за средношколските ученици, тоа до голема степен влијае и на општата појава на претенциозни барања од учениците, редовно повисоки од нивото на наставата по односниот предмет од кој кандидатот ја работи домашната работа за завршниот испит, барања кои ги надминуваат интелектуалните способности на учениците. Имено, на овој проблем ни се чини авторот недоволно укажал во овој свој — инаку доста добар труд. До оваа констатација дооѓаме поради тоа што и самиот автор има претензии (претерувања, кога вели дека негова намера е да ја прикаже со оваа брошура „методиката и техниката на пишувањето на трудови од оваа (историска В. К.) научна област“... „... да помогнем младим људима који желе да се уведу во научно-истраживачки рад на пољу историје...“ со што тој се искажува дека ученичките реферати по историја и домашните работи треба да бидат научно-истраживачки трудови! А, треба ли тие тоа и да бидат!? Или на друго место: „Многи млади људи желе да пишуваат да раде на научном пољу, препуштени су сами себи...“ Се разбира, во наставната и воопшто педагошката

практика, не се исклучени одделни феноменални, талентирани кандидати, кој со посебна љубов и страст кон предметот, со помош на наставникот, да се бават и пројавуваат посебен интерес кон историјата и покажуваат резултати со издржани оригинални состави и трудови во истражувачката работа што ја вршеле, преземале или пишувале... Но тоа не е просекот, зашто се поставува прашањето: што станува со останатите ученици? И на други места во овој свој труд, авторот говори и мисли дека овде се работи на научно-истражувачка работа и на „изнаоѓање на научни вистини“ што сепак, според нас, е претенциозно и кое ги надминува просечните психички и интелектуални сили на учениците. До такви констатации и самиот автор доаѓа како на пример на стр. 20 каде на едно место вели: „Почетнику и младом писцу бикџ несумњиво тешко, па и немогуќе да критички излаже јер не владџ литературом него се изгуби у њој и она овлада њиме...“ Секако авторот требало да го има предвид основното: дека нашите ученици во правењето на ваков вид трудови се почетници без искуство.

Освен реченото, во трудот недостакува осврт за начинот на одвивањето и водењето на одбраната на домашната работа за завршниот испит, при што е битно да се одбележи што треба кандидатот да покаже, односно што да се бара од него при одбраната (кога ја образложува својата работа и кога одговара на поставените прашања или кога треба да појасни одделни прашања, места, или свои ставови и сл., што ќе се бара од него при одбраната и сл.).

И на крајот ние не сме согласни дека е ученикот должен да ја наведе на наставникот литературата со која мисли да се служи за обработката на темата, (стр. 39) туку обратно: во тој поглед нему треба во таа смисла да му помогне наставникот.

Исто така паѓа во очи дека во наведената литература за темите, не е спомната ниту едно дело од младата македонска историографија, изземајќи ги I и II том на Историјата на Југославија, што по наше мислење е видлив пропуст.

В. К.